

Wereld krisis

DOOR

ANT. PANNEKOEK.

Het kapitalistisch produktiestelsel glijdt met onweerstaanbare zekerheid zijn ondergang tegemoet.

De wereldoorlog heeft de produktiekrachten van Europa verwoest, de levenskracht van de volkeren ondermijnd en de staten met reusachtige oorlogsschulden bezwaard. Na het einde van den oorlog, nog in het laatste voorjaar, dachten velen, ook onder ons, dat tenminste de overwinnende landen een tijd van opbloei, van herstel van het kapitalisme zouden kunnen beleven, en dus de revolutie, na de Januari-strijd in Duitschland, vooreerst gedaan was. Maar nu blijkt steeds duidelijker, hoe diep en onherstelbaar de verwoesting is. In de overwonnen landen van Midden Europa, door de overwinnaars economisch nog geheel uitgeplunderd, is het proces van stilstand en maatschappelijke ontbinding het verst gevorderd; en van daar uit verbreidt zich de verlamming van het produktieproces steeds verder naar de Westelijke landen, naar Frankrijk, naar Engeland, naar de neutralen, naar Amerika. Het wereldverkeer is gestoord, het gebrek aan grondstoffen verhindert de weeropbouw van de industrie, terwijl door gebrek aan arbeidskracht en kunstmeststoffen de oogsten onvoelende zijn voor de behoeften. Nog verwoestender werkt de totale ontwrichting van het geldsysteem. In het normale kapitalisme wordt door het geld, als de olie der maatschappelijke machine, als de bemiddelaar van alle economische processen, produktie en cirkulatie eerst mogelijk gemaakt. Nu verlammen de veranderingen en schommelingen der valuta alle kredietoperaties ten dienste van de produktie; het is of door de verstarring van de olie de machine steeds langzamer gaat draaien. De mateloos toenemende duurte is slechts een symptoom dezer ontwrichting. Door de duurte worden de middenklassen geproletariseerd, terwijl de massa's steeds meer aan honger en gebrek worden prijs gegeven; waar de waarde van het geld daalt, moeten de arbeiders door staking hun levensstandaard verdedigen

en ontstaan voortdurend scherper en grooter konflikten tusschen kapitaal en arbeid.

Wat beteekent dit alles? De Amerikaansche bankier Warburg heeft het aldus gezegd: Europa is bankroet. Hij spreekt als een kapitalist, voor wien het bankroet gaan van kollega iets heel gewoons is, waarbij het stelsel blijft. Hier is het erger; het kapitalisme is bankroet. Niet in de afgezaagde zin, dat het innerlijk niet soliede is en eenmaal te gronde moet gaan, maar in de letterlijke zin; het kapitalisme als ekonomisch stelsel staat voor zijn ineenstorting.

De diepere oorzaken, waardoor dit komt en onvermijdelijk is, kunnen alleen goed begrepen worden door de uiteenzettingen van Marx over het wezen van het kapitalisme. Alle aangeprezen middelen tot redding, de duurtebestrijding door de wet, de vermeerdering der produktie door intensiever en langer arbeid der arbeiders, het herstel van het onbelemmerde ruilverkeer worden tot het oppervlakkigst dilettantisme in het licht van Marx' onthulling van het mechanisme der kapitalistische produktie en cirkulatie. Het is vooral zijn theorie van de reproductie van het maatschappelijk kapitaal, met in aansluiting daaraan zijn niet voltooide theorie van de krisissen, ¹⁾ die een helder inzicht geeft in de maatschappelijke katastrofe, die wij nu bijwonen. Er moet in het kapitalisme (afgezien van steeds voorhanden stoornissen en afwijkingen) evenwicht bestaan tusschen produktie en afzet of verbruik, zoowel van produktiemiddelen als van konsumtieartikelen. Maar verder is de omvang van de produktie willekeurig, zij kan groot of klein zijn, als maar de juiste verhouding bestaat. Het verbruik van levensmiddelen is een der elementen in dit proces, dus niet een onafhankelijk, door de behoeften der menschen gegeven feit. De kapitalistische produktie is geen produktie ter bevrediging van een van buitenaf gegeven menschelijke behoefte; voor haar bestaat slechts de koopkrachtige vraag, die zelf een deel van het geheele proces is en daarvan afhangt. Zoo zien wij dan de maatschappelijke produktie somtijds tot kleine schaal inkrimpen, terwijl millioenen arbeiders werkeloos zijn en hongeren, dan weer breidt de produktie zich met koortsige snelheid uit. Elke nieuwe koopkrachtige vraag leidt dan tot uitbreiding van produktie, tot stichting van nieuwe ondernemingen, die op hun beurt als koopers van produktiemiddelen en arbeidskracht optreden; en zoo voert het mechanisme zichzelf tot steeds grooter omvang op — als er maar eerst een begin is. De eerste stoot komt in gewone krisistijden van het opgezamelde kapitaal, dat

1) Das Kapital, Band II en III. Uitvoeriger dan hier mogelijk is, hebben wij indertijd deze vraagstukken behandeld in een artikel „Theoretisches zur Ursache der Krisen“ Neue Zeit, 1913. (Band 31.1.)

belegging zoekt, en veel voorradige goedkoope arbeidskracht en grondstoffen voorhanden vindt; of in zware depressie perioden van de goudproductie, die een van vorige verkoop onafhankelijke koopkrachtige vraag vormt. Omgekeerd in tijden van crisis, als door gebrek aan arbeidskracht en grondstoffen, door overproductie en onevenredige verdeeling der produktie stilstand op enkele gebieden onstaat; deze plant zich voort, omdat elk stilzetten van produktie vermindering van vraag voor de overige produktie beteekent; dan zakt het geheele proces in een crisis weer tot zijn kleinste omvang ineen, waarbij maar met moeite de primitiefste behoeften der massa's bevredigd worden.

Het is dus geheel in overeenstemming met de innerlijke natuur van het kapitalisme, dat de ontwrichting door de oorlog tot een steeds dieper gaande crisis leidt. De productiemiddelen ontbreken, de grondstoffen ontbreken in Europa, het kapitaal is woerkerkapitaal geworden; men zou moeten beginnen met het begin, maar de stoot, die de opgang zou moeten inleiden, ontbreekt. Of liever, elke stoot, elk begin van ondernemingslust en vraag stuit op zoovele weerstanden van gebrek aan kolen, loonstrijd, gebrek aan markten, verkeersmoeilijkheden, onzekerheid van valuta, dat ze verlamt, voor zij zich kan voortplanten. Daar Duitschland niet kan koopen, kan Engeland niet verkoopen; zoo sleept de crisis op 't vasteland de landen mee, waar de produktie nog vrij wel op de been gebleven was. In Amerika liggen grondstoffen en levensmiddelen, maar Europa kan ze niet koopen door de hooge dollarkoers en de hooge transportkosten. Steeds opnieuw wordt gesproken van reusachtige kredieten van de Amerikaansche bankiers aan Europa; maar welke bank of bankkombinatie offert zijn milliarden op, al zou dit het eenige middel zijn om het kapitalisme te redden? Als de kapitaalvorsten der wereld tot een bewust-regelende daad in staat waren, dan zou het nu moeten blijken. Maar het kapitaal is een blinde kracht, die zijn meesters als blinde slaven van hun gouddorst voortjaagt. Nergens zien wij een oorzaak, die het arbeidspoces weer kan opstuwen tot normaal-kapitalistische verhoudingen. Tot steeds kleiner kringen schrompelt de maatschappelijke produktie ineen. Het fonds aan voorraden wordt opgebruikt, zonder dat voor vernieuwing der produktiekrachten voor de toekomst gezorgd wordt. Geheele volkeren worden tot paupers, voorwerpen van liefdadigheid, zonder dat deze hen voor hongerdood bewaren kan. Steeds dieper zinkt de wereld in chaos en ellende.

Doof en blind staan de menschen te midden van deze ineenzinking der maatschappij.

De burgerlijke klasse en al wat onder haar invloed staat, tracht zichzelf en anderen wijs te maken, dat de kommunisten gereed staan om door geweld van buiten de kapitalistische maatschappij te vernietigen en door een socialistische te vervangen. Zij weet niet, dat het kapitalisme bezig is, zich zelf te vernietigen, en dat het kommunisme het beginsel van de eenig mogelijke nieuwe opbouw is, dat de menschheid móet aangrijpen, wil zij niet met het kapitalisme te gronde gaan. Zij vervolgt de kommunisten en belemmert hun propaganda, in de dwaze hoop, daarmee het kapitalisme te redden, terwijl zij in werkelijkheid daarmee slechts de ellende verlengt en het herstel, de nieuwe orde zoo lang mogelijk tegenhoudt. Want hoe langer de kommunistische orde uitblijft, hoe dieper de armoede en verwoesting, waarin de wereld verzinkt, hoe bezwaarlijker en onder hoe harder voorwaarden de nieuwe opbouw zal plaats vinden. Dit moet ook tot die arbeidersleiders gezegd worden, die meenen, door de prediking van grooter produktie de verarming te kunnen tegenhouden en in werkelijkheid, door de doodstrijd van het kapitalisme te verlengen, deze verarming verergeren.

Dat de bezittende klasse doof en blind is voor haar naderende ondergang, is haar historisch noodlot. En de enkele financiële en politieke leiders, die het vermoeden en vooruitzien, zijn niet in staat het noodlot te keeren. Daarentegen is het de historische taak der arbeidersklasse, haar door de maatschappelijke ontwikkeling opgelegd, om de nieuwe kommunistische orde te grondvesten.

Maar ook de massa der arbeiders schijnt doof en blind te zijn en starren begrijploos dit gebeuren aan. Zooals de hoop van vele sociaaldemocraten, dat het proletariaat in een maatschappij van overvloed de macht in handen zou nemen, een utopie is gebleken, zoo zal ook onze hoop, dat de ondergang van het kapitalisme een kommunistisch geschoold en zich van zijn taak bewust proletariaat zou vinden, niet in vervulling gaan. De ineensstorting komt te snel en overvalt de menschen, vóór hun geest zich aan de nieuwe werkelijkheid heeft kunnen aanpassen. Dit beteekent niet, dat zij niets zullen doen en werkeloos mee te gronde zullen gaan. Het beteekent, dat de politieke ontwikkeling in West-Europa en Amerika niet langs dezelfde eenvoudige en gemakkelijke weg zal loopen als b.v. in Rusland. Oncindig veel grooter moeilijkheden zijn hier te overwinnen, waar een diep gewortelde burgerlijke kultuur haast onuitroeibaar de massa's der arbeiders ook beheerscht. De weg naar het kommunisme zal gaan langs omwegen, onder veel weerstand en strijd, onder terug-

vallen in oude leuzen en ten prooi vallen aan nieuw bedrog, onder vergeefsche experimenten en zware offers. Duitschland, waar de ontwikkeling het verst gevorderd is, waar de arbeiders, na Rusland, de zwaarste offers voor het kommunisme gebracht hebben en er nog lang niet zijn, kan eenigszins als voorbeeld dienen. Maar hoe dan ook, de arbeiders zullen de weg der kommunisten moeten volgen, de macht en de leiding der produktie in handen moeten nemen. In den strijd zelf, door de moeite, de offers, de mislukkingen zullen ze leeren, sneller dan in normale tijden, want zij hebben geen keuze; de nood zal hen dwingen.

Het proletariaat moet voorwaarts, en het begin is er. Meet men het tempo der ontwikkeling met de maat der wereldgeschiedenis en de grootheid van het doel, dan gaat het ook nu al met groote snelheid vooruit. In alle landen, in Frankrijk, Engeland, Italië, Amerika zijn kommunistische groepen, die zich reeds tot partijen aaneensluiten; overal heeft het denkbeeld van het Sovjet-systeem en de diktatuur van het proletariaat post gevat in de arbeiders-massa's. Alles wijst er op, dat de arbeiders der wereld zich niet gedachteeloos en werkeloos in de ondergang van het heerschende produktiestelsel laten meeslepen. Een jaar van groote wereldstrijd ligt voor ons.
